

Stachó László: *A zongoraművész Bartók – Modellek és ideálok*

Balassi Kiadó, 2022 – 346 oldal, 75 kottapéllda, ISBN 978-963-456-119-4

<https://balassikiado.hu/konyveink/1307-stacho-laszlo-a-zongoramuvesz-bartok-modellek-es-idealok.html>

„Zongorajátékának modora végtelenen intenzív. [...] Bartók játékának ez az »intenzivizmus« volt a forrósága. És mindaz az izgalom, ami hallgatóságát ezervoltos árammal átfutotta. Mert Bartók végsőkéig kicsiszolt és átgondolt, néha szinte pedáns játékából valami magnetikus erő áradt. Volt, akit taszított, volt, akit vonzott, – de nem maradt senki, akit közömbösen hagyott volna.”¹

Bartók Bélát a 20. század egyik legjelentősebb és legnagyobb hatású magyar zongoristájaként tartjuk számon – kortársa és fiatalkori példaképe, Dohnányi Ernő mellett. Mindkettejük mestere Liszt utolsó korszakának kiemelkedő magyar tanítványa, Thomán István volt, s már a fiatal Bartókot egy egész ország ünnepelte nemcsak komponistaként, hanem zongoristaként is. Nemzetközi jelentőségű és hírnű zongoraművészként élete végéig aktív maradt, s a kortársak visszaemlékezéseinek igazáról, akik magnetikus erejűnek, szinte hipnotikusnak érzékelték zongorajátékát, ma is meggyőződhet a közel 10 órányi – Somfai László, Kocsis Zoltán és Sebestyén János által már négy évtizede közreadott – hangfelvételének hallgatója.

Emellett pedagógiai hatása is meghatározó. A klasszikus zongorarepertoárból tanulmányi céllal készített, kivételesen részletgazdag kottaközreadásai a kétezer kottaoldalt is meghaladják. Ezek egy szakmailag jelentős részét Rozsnyai Károly és a Rózsavölgyi és Társa cég adta ki a 20. század első évtizedeiben. Több sorozatot, így például a Bach-, a Scarlatti-, a Couperin- és a Mozart-közreadásokat máig újranyomatja a jogutód Editio Musica Budapest Zeneműkiadó. Zongorapedagógusként a három évtizednyi zeneakadémiai és magán zongoratanítás során generációk elismert és csodált, bár nemritkán különként számon tartott ideáljává vált.

A zongoraművész Bartókról mindmáig egyetlen könyv jelent meg Demény János tollából az 1960-as években, a Zeneműkiadó „Nagy magyar előadóművészek” népszerűsítő sorozatában. Demény nem Bartók előadói stílusának elemzését célozta meg, hanem a forráskutató zenetörténész feladataira szorítkozva tárta föl az előadóművészi pálya részleteit. Stachó László most megjelent könyve az előadói stílus beható, több nézőpontú elemzését vállalja fel – a hagyományos zenetörténeti forráskutatás, az előadóművészet-kutatás és a pszichológia szempontjainak és

¹ Demény János (é. n. [1946]): *Bartók élete és művei*. Budapest: Budapest Székesfővárosi Irodalmi és Művészeti Intézet, 54.

módszereinek együttes alkalmazásával. Elsőként tesz átfogó kísérletet Bartók, a 19. század két utolsó évtizedében és a századfordulón nevelkedett zeneszerző–zongoraművész előadóművészi és előadóművészet-pedagógiai modelljeinek (így gyermek- és fiatalkori zenepedagógiai környezetének, kortárs hatásainak, szakmai tapasztalatainak, iskolázottságának) feltárására és ideáljainak (múltjának zenéivel kapcsolatos saját, eredeti előadóművészi koncepcióinak, valamint pedagógusi eszményeinek) vizsgálatára. A modellekről és az ideálokról elsősorban a szöveges dokumentumok (kritikák, interjúk, visszaemlékező leírások) és a kottaközreadások részletes elemzése alapján kívánja a ma elérhető legteljesebb, megalapozott képet nyújtani az olvasónak. Elemzései során egyaránt megidézi a Bartók mellett Dohnányi nevével fémjelzett magyar Liszt-iskola és a legjelentősebbnek tartott kései Liszt-tanítványok előadóművészi stíluseszményeit (Eugen d'Albert-ét, Frederic Lamond-ét), valamint más iskolákból származó, a 20. század előadóművészeti ideáljait aktívan formáló előadók művészetét (elsősorban Rahmanyinovét, Stravinskyét).

A könyv bevezetőjét követő első rész Bartók zenepedagógiai környezetét, iskolázottságát és kortárs hatásait világítja meg. E fejezetek másutt mindeddig nem hivatkozott forrásokra is alapoznak, s a dokumentumelemzések és -közlések zenepedagógiai tekintetben is meglepő újdonságokkal szolgálnak. Jól illusztrálják, hogy a családi kör, valamint a vidék, ahol a későbbi zeneszerző–zongoraművész felnővekedett, milyen zenei és zenepedagógiai útravalóval szolgálhatott a tehetséges gyermek számára. A fiatal Bartók a 19. századi zongorapedagógia több forrásából is jellegzetes útravalót kapott. Az előadóművészet parnasszusi magasságaihoz vezető lépcsőfokokat jelentő erőteljes – és a hangszerpedagógia legprogresszívabb 20. századi irányzatai felől tekintve túlzó módon egysíkú – technikai alapozást a gyakorlási idő jelentős részét kitevő skálázás és etüdözés jelentette; így sikerült megszeli a pianisztikus tekintetben a kis vidéki „vadembert” (Bartók saját kifejezését kölcsönözve fiatalkori önmagáról). Stachó történeti elemzéseiből kiderül, hogy a zenei tanulmányok kezdetén az önálló technikaképzés szinte „purgatórium” funkciója a zongorapedagógia nemzedékről nemzedékre öröklődő alapeleme volt, és ezt a hozzáállást legalább Beethoven generációjáig vissza lehet vezetni. Ez jellemezte a hangszer-tanítás Kodály által később sokszor kárhoztatott „német” útját mind a magyar vidéken (melyet Bartalus István, majd Chován Kálmán pedagógiai munkáival jelenítem meg a könyvben), mind pedig az európai jelentőségű zeneélet legközpontibb áramlatban: Beethoven, Czerny, majd Liszt és legnagyobb hatású tanítványainak működése során.

A könyv második része beható jellemzéssel szolgál a zongoraművész és -tanár Bartók *ars paedagogicájáról* – pedagógiai elveiről és stílusáról –, zongorapedagógusi működésének modell-forrásairól és hatásairól, valamint időbeli változásáról. Míg például korai tanítványai számára úgy tűnhetett, hogy Bartók bátorítja egyéniségük kibontakoztatását, később egyenesen bénítóan, rombolóan hatott, hogy az idő előrehaladtával egyre kevésbé tűrte az ellentmondást. Szuggesztivitásával párosulva ez szinte lélektani börtönbe zárta a kevésbé érett és önálló gondolkodású növendékeket. A

szerzői szándék tisztelete, melyet Bartók minden tanítványán számon kért, persze nem a saját egyéniség elnyomását jelentette az előadás során, hanem sokkal inkább a saját egyéniségen átszűrt szerzői szándék elsődlegességére utalt. Pedagógiai gyakorlatában azonban Bartók nem pusztán kiprovokálta növendékeinek lelki és szellemi alárendelődését; valóban úgy vélhette, hogy érzelmi tekintetben is alá kell vetniük magukat a tanári akaratnak, és a tanulói fázisban el kell fojtaniuk saját egyéniségüket. Ez magyarázhatja Bartóknak a tanítványaihoz, illetve művésztársaihoz való eltérő hozzáállását: megkívánta, hogy a vele szakmai tekintetben nem egyenrangú fél alávesse magát akaratának, zenei elképzeléseinek, a jelentős előadóművészi formátummal szemben azonban mindig nyitott maradt.

A könyv gerincét a Bartók művészetére legjellemzőbb és leginformatívabb közreadásainak részletgazdag, finom zenei elemzései adják. A Beethoven-sonáták tanulmányi célú Bartók-közreadásainak figyelmes olvasóját önkéntelenül és szinte kényszerítő pontossággal ragadja magával a bennük rögzített interpretáció-ideál; elemzőként pedig meglepő precizitással jellemezhetjük a zeneszerző–zongoraművész előadói habitusát és elemzőkészségét, forma-áttekintő képességét. Stachó elemzéseinek eredményeit jól követhető és befogadható módon kívánja láttatni a könyv lapjain a zenész és zenepedagógus, valamint a zenerajongó célközönség számára egyaránt.

Elemzéseiben soha nem pusztán a rögzített interpretáció felszíni elemeire összpontosít: a zenei előadás egyszerű leíró jellemzése (a tempó, a dinamika, az artikuláció változásainak regisztrálása és az agogika leírása) vagy például a díszítések kivitelezése mögé tekintve Bartók előadóművészi tudásának megértését célozza meg. Olyan meghatározó előadóművészi jellemvonásokról is számot ad, amelyek – mai füllel hallgatva – a Bartók játékát jellemző markáns szabadság kereteit körvonalazzák: rámutat a zenei információtartalom és a rubato játékmód kapcsolatára, elemzi a zenei figyelem fókuszát és folyamatosságát, s ezzel párhuzamosan jellemzi az általános-ötlettelen kifejezőmegoldások helyébe lépő bartóki figyelmet, amely a zenei folyamat távlati szintjeit és a zenei szövet legapróbb részleteit egyaránt, szinte polifon módon képes követni. A legnagyobb meglepetéssel szolgáló eredmények azonban minden bizonnyal az egyéniség és a karizmatikus varázs megragadásából, empirikus megfejtéséből erednek – a szerzőnek ezzel kapcsolatos, korábban már publikált eredményei már a szakmán kívül is jelentős visszhangra találtak.²

Bár a könyv a szigorú értelemben vett szaktudományos munka igényével készült, a téma és a megszövegezés módja egyaránt biztosítja, hogy ne csupán a zenetudós szakma képviselői és a zenetörténet iránt érdeklődők forgathassák a kötetet, hanem a gyakorló zenészek és zenetanárok, sőt az előadóművészet iránt érdeklődő koncertjárók jóval szélesebb köre is.

² Lásd például: Stachó László (2015): Bartók előadói zsenialitásának kulcsa. *National Geographic Magyarország*, <https://ng.24.hu/kultura/2015/04/28/bartok-eloadoi-zsenialitasanak-kulcsa/>

A szerzőről

Stachó László gyakorló zenész (zongorista) és zenetudós, a Zeneakadémia oktatója és kutatója. Zenetudományi tanulmányai, doktorátusa és habilitációja mellett pszichológusként végzett az ELTE-n, valamint elméleti nyelvészként a Szegedi Tudományegyetemen, szülővárosában. Zenekritikusként elsősorban a Magyar Rádió, valamint a *Muzsika* című lap számára készített koncertkritikákat. Eddigi munkája során kamarazenét, 20. századi előadóművészet-történetet, zenei analízist, zenepszichológiát és gyakorlásmódszertant, valamint Bartókról szóló kurzusokat tanított. Főbb kutatási témái Bartók zongorajátéka és zenéje mellett a zenei előadóművészet 20. századi történetéhez kapcsolódnak, valamint a zenepszichológiához és a zenepedagógiához (gyakorlásmódszertan, zeneelmélet-pedagógia, stresszkezelés zenészeknek). Zenetudósi és pszichológusi végzettsége segítette abban, hogy kifejlessze a *Gyakorlásmódszertant*, amely a zenei figyelemirányítás és képzeletfejlesztés átfogó pedagógiai módszertanával szolgál. Zongoristaként rendszeres közreműködője kamarazenei és szólókoncerteknek; eddig Európa számos országában és az USA-ban lépett fel. Hazai mesterkurzusain és továbbképzésekein kívül számos országban tart *Gyakorlásmódszertan* és kamarazene mesterkurzusokat és továbbképzéseket zeneiskolai, konzis és zeneakadémiai szinten egyaránt (így a hazaiakon kívül többek között francia, svájci és izraeli zeneiskolákban; London, München, Weimar, Ljubljana, Isztambul és Jeruzsálem zeneakadémiáin; valamint 2015 óta állandó vendégtanárként tanít *Gyakorlásmódszertant* a római Santa Cecilia Zeneakadémián, 2019 óta pedig a Katarina Gurska Zeneakadémián is Madridban). 2014 és 2017 között két alkalommal volt Visiting Fellow a Cambridge-i Egyetem Zenei Karán John Rink és Nicholas Cook professzorok meghívására.

Zeneakadémiai honlapja (a mesterkurzusok és a publikációk listájával):
<https://lfze.hu/oktatok/stacho-laszlo-1310>